

sociale forhold i Norge i en vigtig del af den nyere tids historie. Det må betragtes som et nødvendigt og værdifuldt arbejdsredskab for den, som arbejder med dobbeltmonarkiets forhold frem til omkring adskillelsen.

Inger Dübeck

Comenius' självbiografi. Comenius about himself. Årsböcker i svensk undervisningshistoria, vol. 131, årgang LIV, 1974. Stockholm 1975.

Bogens titel dækker over en svensk og en engelske oversættelse af Comenius' sidste skrift, *Continuatio admonitionis fraternæ de temperando charitate zelo . . . ad S. Maresium* fra 1669–70. Bogen indeholder desuden en facsimile-gengivelse af den latinske grundtekst, en introduktion på engelsk ved Milada Blekastad, samt en række breve (hvoraf nogle hidtil ikke har været trykt), der yderligere belyser nogle af de begivenheder, Comenius omtaler i skriftet.

Det er, som Milada Blekastad selv gør opmærksom på, en tilsnigelse at kalde skriftet en selvbiografi; det er en apologetisk irettesættelse af teologiprofessoren i Groningen Samuel Maresius (Des Marets), som i sin *Antirrheticus sive defensio pii zeli pro retinenda recepta in Eccl. Reform. doctrina, præsertim adv. Chiliastas et Fanaticos* (Groningen 1669) havde angrebet Comenius for hans pansofiske tanker, som Maresius ser mere politiske end idealistiske motiver bag; han anklager Comenius for at drive dobbeltspil. De første 38 paragraffer af *Continuatio* er en omhyggelig tilbagevisning af disse anklager; først med paragraf 39 begynder de mere selvbiografiske skildringer, som dog stadig må ses ud fra det apologetiske hovedsigte. – Man kan undre sig over, at udgiverne alligevel har fastholdt ideen om en selvbiografi i bogens titel – ikke mindst, da der i introduktionen henvises til en række andre skrifter af Comenius, der i ikke mindre grad end det foreliggende beretter om hans liv og virke.

Comenius var, da skriftet blev til, internationalt kendt, mange steder også anerkendt for sine pansofiske og pædagogiske ideer. Nogle af skildringens højdepunkter finder man imidlertid, hvor Comenius beretter om sine møder med personligheder, der tydeligt tegner sig som modsætninger til Comenius selv; således skildringen af Comenius, pansofiens forkæmper, overfor filosofen Descartes, eller af Comenius, den exilerede patriot, overfor politikeren Axel Oxenstierna. Så store modsætningerne end er, er der i disse skildringer et ubetvivleligt moment af renhjertethed fra begge parter side, på hvilken baggrund Maresius' nidske, insinuerende angreb kommer til at tage sig usle ud, hvilket Comenius ganske givet også tilsigter. At Comenius i øvrigt ikke kom til at stå som helt retfærdiggjort overfor sin umiddelbare eftertid skyldtes bl. a. at Pierre Bayle i sit *Dictionnaire* støttede sig til Maresius i artiklen om Comenius.

Det er første gang, *Continuatio* foreligger i en samlet udgave; det nåede at komme i trykken inden Comenius' død i 1670, men det nåede ikke at blive udgivet. Trykbladene, som nu befinder sig i Leningrad, blev genfundet i 1913 af Ján Kvaala, som også udgav paragrafferne 39–128 af *Continuatio*; i 1961 udgav Antonín Škarka paragrafferne 1–38. Først med denne udgave, som er facsimileret efter trykbladene, foreligger der en samlet udgave af, hvad der blev færdigt af *Continuatio*. Trykningen blev øjensynligt standset ved Comenius' død, og teksten ender i sin nuværende form temmelig abrupt med paragraf 128.

Continuatio har interesse i en bredere sammenhæng også udenfor den egentlige Comenius-forskning – bl. a. altså for svensk undervisningshistorie, hvilket er den direkte motivation for udgivelsen i »Årsböcker«. Det er et prisværdigt initiativ, og udgiverne har i det store og hele løst deres opgave godt. Jan-Olof Tjäders oversættelse til svensk er præcis

og letlæselig, og selvom man godt kunne have ønsket en mere detaljeret gennemgang af de principielle sider i striden mellem Maresius og Comenius, giver Milada Blekastad i introduktionen en solid baggrundsskildring for forståelsen af skriftet. – Så meget mere beklageligt er det, at selve den latinske tekst sine steder er blevet ganske ulæselig. Det kan skyldes originalens kvalitet, men i så fald havde det været at foretrække, at man havde sat teksten på ny, fremfor at facsimilere originalbladene. Disse har ifølge deres natur en speciel dokumentarisk interesse, som imidlertid mister sin værdi i samme grad som teksten mister sin læselighed. Tjäder har, i sine kritiske annotationer til teksten, gjort forarbejdet til en egentlig tekstkritisk udgave, som det utvivlsomt havde været en fordel for læseren at få forelagt, fremfor den noget miserable tekst, som er blevet resultatet.

Erik Petersen

Heinz Duchhardt: Gleichgewicht der Kräfte, Convenance, europäisches Konzert: Friedenskongresse u. Friedensschlüsse vom Zeitalter Ludwig XIV. bis zum Wiener Kongress. Erträge der Forschung Bd. 56. Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1976. x+232 s.

I Darmstadt-serien *Erträge der Forschung* er man nu kommet til bind 56. I sig selv en bemærkelsesværdig indsats. Den unge professor fra Mainz universitet Heinz Duchhardt har her skrevet en forskningsoversigt med tilhørende udvalgt litteraturliste, som han har givet titlen: *Gleichgewicht der Kräfte, Convenance, europäisches Konzert*. Som undertitlen afslører, behandler værket fredskongresser og fredsafslutninger fra 1678/79 til 1814/15. Undertitlen angiver udmærket den politisk-historiske og stats- og folkeretslige synsvinkel, ud fra hvilken emnet er anskuet og beskrevet. I fire hovedkapitler behandles freden i Nijmegen 1678/79, fredsslutningerne i Utrecht, Rastatt, Baden 1713/14, freden i Paris og freden i Hubertusburg 1763 og fredskongressen i Wien 1814/15. Hvert hovedkapitel indledes med en kort »faktengeschichtliche« indledning. Derefter følger en historigrafisk omtale og analyse af den videnskabelige litteratur med fremhævelse af, hvor der endnu mangler forskning.

I overensstemmelse med sin karakter indeholder denne lille bog intet nyt for eksperter, men selv kendere af europæisk udenrigspolitisk historie vil, når de kommer uden for deres snævrere forskningsområde, kunne have nytte af denne uprætentiøse forsknings- og litteraturoversigt. Sagen er jo, at der ikke findes nogen specialbiografier over de her behandlede kongresser. Egentlige forskningsoversigter vil det også være vanskeligt at finde. Professor Heinz Duchhardt har derfor med sit værk skabt et stykke letlæseligt historio-grafi, der vil blive flittigt brugt af alle, der i fremtiden søger at skaffe sig oversigt over den herskende forskning vedrørende fredsafslutningerne fra Ludvig 14.s tidsalder til Wienerkongressen.

Jørgen Schoubye

H. Thueslev: Det kongelige Assistenshus. Københavns Assistenshus og anden Pantelåner-virksomhed. G. E. C. Gads Forlag 1976. 345 s., ill., kr. 120,25 incl. moms.

Dette fornemt udstyrede værk, der er udsendt med støtte af Lundbeckfonden, er forfattet af den tidligere direktør for Assistenshuset, der som bekendt blev nedlagt i 1974. Det er rigtigt og naturligt, at oplysningerne om denne nyttige og særprægede institution bliver fremlagt nu, hvor den er blevet historie, og hvor man i den afgåede direktør har en mand, der har magtet opgaven.